

Kunnskapsdepartementet
PB 8030
0030 Oslo
postmottak@kd.dep.no

Oslo, 17. oktober 2014

Høringssvar til NOU 2014:5. MOOC til Norge. Nye digitale læringsformer i høyere utdanning

1. Innledning

Forleggerforeningen er en bransjeorganisasjon for forlag som representerer den vesentlige del av bokomsetningen i Norge. Per i dag har Forleggerforeningen i snaut 90 medlemsforlag. Foreningen tar hånd om fellestiltak og service overfor medlemsforlagene. Forleggerforeningen har inngått normalavtaler med forfatterforeningene og oversetterforeningene, samt Bokavtalen med Bokhandlerforeningen.

Forleggerforeningen har lest NOU 2014:5. MOOC til Norge.. Nye digitale læringformer i høyere utdanning med stor interesse, og ønsker å gi et høringssvar til rapporten (heretter kalt Mooc-rapporten).

Forleggerforeningen er glad for at regjeringen ønsker å utrede hvilke muligheter digitale løsninger og nettbaserte læremidler har innenfor høyere utdanning. De norske læremiddelforlagene er viktige fagmiljøer med redaksjonell, pedagogisk og teknologisk kompetanse til å utvikle og kvalitetssikre digitale læringsressurser for universitets- og høyskolesektoren. Norske forlag utvikler det meste av pensumlitteraturen til høyere utdanning i Norge i dag, og har en sentral rolle når det gjelder forvaltning av rettigheter på vegne av norske faglitterære forfattere.

2. MOOC-rapporten

MOOC står for Massive Open Online Courses, gratis kurs over Internett levert av institusjoner innenfor høyere utdanning. Mooc-utvalget har i sin rapport utvidet perspektivet til å omfatte implementering av teknologi og tenkning fra Mooc inn i

all høyere utdanning i Norge, også den campusbaserte, og foreslår tiltak som vil få betydning for hele sektoren.

Mooc-utvalget er svært optimistiske til Mooc-utviklingen, og mener at den skaper muligheter for å gjøre utdanning tilgjengelig for større deler av befolkningen. Mooc-rapporten argumenterer også for at teknologi og tenkning fra Mooc bør anvendes for å digitalisere undervisningen i all høyere utdanning i Norge. Konkret foreslår utvalget en nasjonal satsing på til sammen 130–380 millioner kroner pr. år til realisering av en rekke tiltak knyttet til dette.

Det er en generell gjennomgangstone i rapporten at høyere utdanning skal dreies i retning av åpne, gratis og internettbaserte løsninger, og rapporten oppfordrer sektoren til utvikling av gratis læringsressurser til deling i åpne nettverk. Mooc-utvalget foreslår en rekke tiltak som skal stimulere til utvikling og bruk av slike ressurser, kalt Open Educational Resources (EOR). EOR er definert i rapporten som ethvert utdannings-, lærings- eller forskningsmateriale som er åpent tilgjengelig til bruk for lærere og studenter uten at en behøver å betale for royalties og lisenser. OER kan videre fritt gjenbrukes, tilpasses og distribueres. Mooc-utvalget drøfter ikke implikasjonene av anbefalingen om overgang til EOR.

Forleggerforeningen vil peke på forhold som bør tillegges stor vekt i den videre behandlingen av dette punktet. To perspektiver er særlig viktige her. Det ene er spørsmålet om forvaltningen av intellektuelle rettigheter og åndsverksrettigheter. Det andre er spørsmålet om hvordan en vridning bort fra kvalitetssikrede og rettighetsbelagte – men ikke gratis – læringsressurser og over på OER vil slå ut – samfunnsøkonomisk, næringsøkonomisk, og med hensyn til kvalitet i høyere utdanning. Effekten på norsk som fagspråk inngår i dette spørsmålet.

3. Opphavsrettslige spørsmål

I rapportens pkt. 12.3 påpeker utvalget at de opphavsrettslige spørsmålene knyttet til Mooc er mangfoldige og sammensatte. Utvalget presiserer at det ikke har hatt anledning til å drøfte teamet inngående, og anbefaler at spørsmålene rundt opphavsrett og lisensiering utredes nærmere (punkt 12.4). Rapporten har to vedlegg som omhandler rettighetsforhold, lisensiering og opphavsrett, men innholdet i disse er ikke behandlet i rapporten.

Til tross for at utvalget ikke har hatt mulighet til å drøfte de viktige og komplekse problemstillingene knyttet til rettigheter inngående, gir utvalget følgende anbefalinger (pkt. 12.4):

Norske myndigheter bør jobbe aktivt også internasjonalt for å fremme prinsippet om [Open Educational Resources] og Open Access i høyere utdanning. Implikasjonene av denne anbefalingen blir ikke drøftet. Forleggerforeningen etterlyser en grundig drøfting av hvordan overgang til OER vil påvirke den fremtidige utviklingen og bruken av rettighetsbelagte læringsressurser, det være seg tradisjonelle lærebøker eller digitale læringsressurser. Her bør spørsmål om faglig og pedagogisk kvalitet og utviklingen av norsk som fagspråk være viktige. Næringsøkonomiske og samfunnsøkonomiske konsekvenser av Mooc-rapportens anbefalinger må også utredes nærmere. Et sentralt spørsmål i denne sammenhengen er om en offentlig/statlig styrt og finansiert utvikling og utvelgelse av læringsressurser for høyere utdanning er en effektiv og kostnadseffektiv måte å sikre mangfold og kvalitet på.

4. Dagens situasjon for utvikling av læringsressurser

Mooc-rapporten problematiserer i liten grad hvordan læringsteknologi og læringsinnhold skal utvikles på en måte som ivaretar kvalitet, forvalter rettigheter og skaper samfunnsøkonomisk lønnsomhet. I en slik debatt er det viktig også å skjele til dagens situasjon, og måten læringsressurser utvikles på i dag. Pensumboken utgitt på norske forlag er per i dag uten sidestykke den viktigste læringsressursen i høyere utdanning i Norge. I NIFU rapport 29-2013, Pensum i høyere utdanning – hvilke læremidler brukes dokumenteres lærebokens sterke stilling. Rapporten viser at monografien og antologien til sammen utgjør rundt 75 % av pensum om man teller titler, og 95 % målt i antall sider. Monografien rår grunnen, på tvers av institusjonstype og fag, og utgjør 86 % av pensum, målt i sidetall. Til sammenlikning utgjør kompendier 6 %. Også kompendiene består overveiende av kopiert materiale fra bøker utgitt av forlag. Artikler utgjør bare 2 % av innholdet i pensum samlet sett i norsk høyere utdanning. Samme rapport viser videre at 70 % av pensum var skrevet på norsk og 30 % på engelsk. Norsk brukes mer på bachelor enn på masternivå, med henholdsvis 75 % og 50 % av pensum. Norskandelen på lavere nivå har økt siden 2010. Ifølge bransjestatistikken fra Forleggerforeningen ble det i 2013 gitt ut 439 nye fagbøker og lærebøker for høyere utdanning (bokgruppe 2) på norske akademiske forlag. Totalt ble det omsatt ca. 5000 ulike titler fra de samme forlagene det året. Det finnes i Norge i dag fire store og en rekke mindre akademiske forlag som utgir læremidler for høyere utdanning, forskningslitteratur og tidsskrifter. Samtlige av de største norske aktørene og noen av de mindre er del av et større forlag, som også utgir bøker og digitale læremidler for grunnskole og videregående skole. Det er knivskarp konkurranse mellom de norske akademiske forlagene. De konkurrerer om å rekruttere de beste forfatterne til å skrive lærebøkene, og konkurranseparametere er redaksjonell og faglig kvalitet, markedsføring – og i noen grad royalty og andre økonomiske insentiver.

Når bøkene er kommet ut konkurrerer de om å bli valgt inn på pensum ved universitet og høyskoler, og her blir bøkens faglige, språklige og pedagogiske kvalitet avgjørende. De norske bøkene møter sterk konkurranse også fra engelskspråklig litteratur fra internasjonale forlag. Statistikken fra NIFU, som det er referert fra over, viser at de norske forlagene klarer seg godt i konkurransen med internasjonale forlag. Den viser også at de fagansvarlige og studenter ved universitetet og høyskoler foretrekker litteratur som er tilpasset norske forhold, norske studieløp og som er på norsk, særlig på bachelornivå.

For en ansatt ved et universitet eller høyskole ligger det faglig prestisje i få utgitt en lærebok eller fagbok på et akademisk forlag. De får også royalty av salget. Forlagene tilfører bøkene merverdi i kraft av sin kompetanse, og bidrar til fagutvikling, pedagogisk tilrettelegging og språklig utvikling av manus. Forlagene bidrar med andre ord til en kvalitetssikring og foredling av det forskningsbaserte lærestoffet, og til å opprettholde og videreutvikle norsk som fagspråk.

Økosystemet rundt læreboken omfatter også Kopinor, som klarerer rettigheter og sikrer inntekter til Norsk Faglitterær Forfatter- og oversetterforening (NFF). NFF deler i sin tur ut stipender til forfattere, noe som igjen stimulerer til utvikling av nye norske lærebøker og fagbøker.

Norske lærebøker for høyere utdanning utvikles med andre ord i et marked med sterk konkurranse, og med gode insentiver til å fremme faglig og pedagogisk kvalitet. Det er kjennetegn på en situasjon med samfunnsøkonomisk effektivitet, hvor ressursene allokeres riktig. Kompetansen til utvelgelse, kvalitetssikring og rettighetshåndtering som forlagene besitter er like relevant for digitale læremidler som for tradisjonelle lærebøker, og de akademiske forlagene bør være viktige samarbeidspartnere med faglitterære forfattere og sektoren for øvrig i en digital utvikling.

5. De akademiske forlagenes fremtidige rolle i digital utvikling i høyere utdanning

Tendensen i Norge og internasjonalt er at papirbaserte og digitale læringsressurser glir over i og utfyller hverandre. Dette er en utvikling som også er i gang i akademisk forleggeri i Norge, og som forlagene ønske å styrke og videreføre.

De norske læremiddelforlagene har vært tidlig ute og gjort betydelige investeringer innen digital tjenesteutvikling. Det er utviklet og produsert mengder av digitale læringsressurser i over 10 år, og investert store summer i

produksjonssystemer og teknologiske løsninger for publisering, salg og markedsføring av lisenser. Det er utviklet pedagogiske digitale produkter som ofte er knyttet til eksisterende bokverk, og heldigitale verk som erstatter eller supplerer bokutgivelsene. Heldigitale, pedagogiske «univers» med flere tusen læringselementer og interaksjon med og mellom brukere er også tilgjengelig nå.

Forlagene er teknologisk rustet til å lage interaktive undervisningsverktøy med lyd, animasjoner, filmer, lenker etc. som kan vises/brukes på alle teknologiske plattformer. Det er også utviklet teknologi for interaktive lærebøker, med mulighet for film, lyd, oppgaver etc. som supplerer tekst og bilde. I perioden 2009–2014 har norske forlag investert ca. 150–200 millioner kroner i utviklingen av digitale læremidler. De fleste læremidlene har så langt vært rettet mot grunn- og videregående skole, fordi det er der markedene har ligget. Men teknologien og kompetansen som forlagene representerer på dette området er i høyeste grad relevant og tilgjengelig også for universitets- og høyskoleforleggeriet, og utviklingen er i full gang. To norske akademiske forlag konkurrerer for eksempel om å tilby avanserte digitale læringsressurser for sykepleieutdanningene. Norskutviklede digitale læringsressurser representerer faglig og teknologisk innovasjon, har fått internasjonale priser og eksporteres til utlandet.

De innovative faglige, redaksjonelle og teknologiske utviklingsmiljøene som forlagene representerer bør være sentrale medspillere i en digitalisering av høyere utdanning i Norge. Forleggerforeningen ønsker å framheve viktigheten av dialog om hvordan forlagsmiljøene og de faglig ansatte ved universitet og høyskoler kan samarbeide om innholdsutvikling og digitale løsninger.

6. Konklusjon

I Mooc-rapporten legges det vekt på at bruken av OER skal økes. Åpne ressurser, som filmer på You-tube, gratis Moocer, oppgaver, artikler og andre kilder, er allerede en naturlig del av studiene for norske studenter i dag, og beriker undervisningen som supplement til pensum. Problemet oppstår hvis en massiv overgang til gratis digitalt materiale fortrenger rettighetsbelagt og redaksjonelt utviklede læringsressurser, enten de er papirbaserte eller digitale. Produksjon av OER, finansiert av universitets- og høyskolesektoren med offentlige midler, slik man kan tolke forslagene i Mooc-rapporten, representerer etter Forleggerforeningens mening en fare for en meget uheldig konkurransevridning. Det vil være dyrt, samfunnsøkonomisk ineffektivt, og representere en kostnadsøkning for universitets- og høyskolesektoren. Offentlige OER er ikke gratis å utvikle, men kostnadene vil være «skjult» i offentlige budsjetter. Resultatet vil kunne være en økning i offentlige utgifter til å utvikle offentlig forlagskompetanse og -tjenester, og utgjør i sin ytterste konsekvens en trussel

mot de akademiske forlagene og den viktige kompetansen de innehar. Næringspolitikken i Norge og Europa er basert på prinsippet om at konkurranse er til det beste for forbrukere, og gir bedre tjenester og produkter og fremmer innovasjon. Disse elementene er sterkt til stede i undervisningsforleggeriet i dag. Mooc-rapporten mangler en grundig analyse av forhold som er av vesentlig betydning for den videre digitale utviklingen i universitets- og høyskolesektoren. Viktige spørsmål rundt rettighetsforvaltning står ubesvart. Samfunnsøkonomiske og næringspolitiske konsekvenser av utvalgets anbefalinger om overgang til OER er ikke diskutert i rapporten. Forleggerforeningen anbefaler en grundig analyse av disse forholdene.

Forleggerforeningen og de akademiske forlagene i Norge stiller seg gjerne til disposisjon i den viktige debatten om den digitale utviklingen i høyere utdanning.

Den norske Forleggerforening